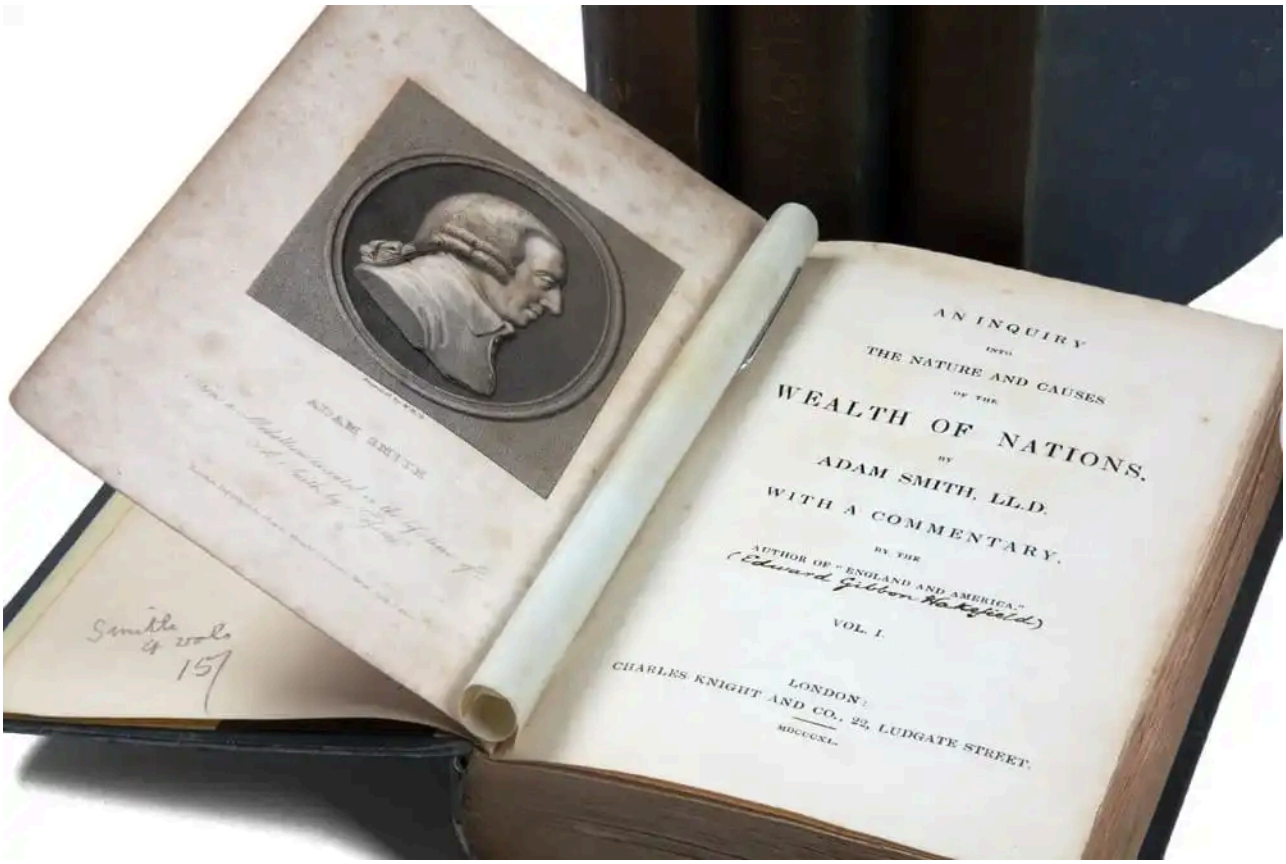
Adam Smith, Muhafazakâr Ekonomistler İçin Nasıl (Şaşırtıcı) Bir Kahraman Hâline Geldi?

Glory M. Liu 15 Ekim 2019 6 dakikada okunabilir

Makaleyi PDF Olarak İndir

İnsanlar Adam Smith üzerine tartışmayı seviyor. Bazılarına göre, İskoç filozof, ekonominin büyük incili *The Wealth of Nations* [Milletlerin Zenginliği] kitabının yazarı [ve] kapitalizmin koruyucu azizidir. Takipçileri, doktrininin serbest piyasanın ekonomik büyümeye yol açarak herkesi daha iyi duruma getirmesi olduğunu iddia ediyorlar. Smith'in şimdilerde ikonik olan ifadesiyle; bize özgürlüğü, güvenliği ve refahı sağlayan, hükümetin baskıcı eli değil, pazarın "görünmez eli"dir.

Nobel ödüllü ekonomist Joseph Stiglitz gibileri için Smith, unutulması veya hiç varolmamış gibi davranılması veya en azından gözden geçirilmesi gereken bir "neoliberal fantezi"nin somutlaşmış hâlidir. Stiglitz gibileri ekonomik büyümenin en önemli amaç olup olmadığını sorgular, eşitsizlik sorunlarına işaret eder ve Smith'in sisteminin ilk etapta büyük miktarda bir sermaye birikimi sağlamayacağını iddia ederler. Politik eğilimleriniz ne olursa olsun, Smith'in, modern piyasa yönelimli toplumun temel değerleri hakkında uzun zamandır devam eden bir tartışmanın her iki tarafında da yer aldığı çok açıktır.

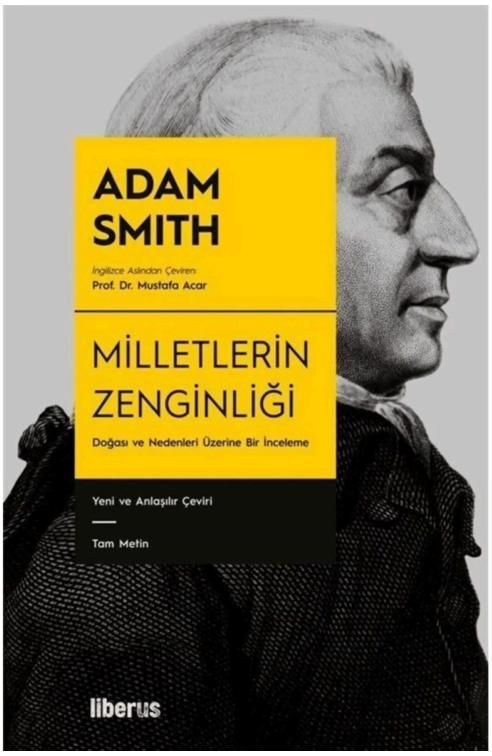

Ancak Smith'in fikirleri ve kimliği konusundaki bu argümanlar yeni değildir. Anlaşılması güç olan ünü, bugün entelektüel otoritesini kanıtlamak için yaptığı uzun mücadelenin sonucudur.

Dugald Stewart, 1970'lerde Adam Smith hakkında yazılan ilk biyografide magnum opusu bütün türlerin apolitik bir kılavuzu olan Smith'i içe dönük ve garip bir dahi olarak betimlemiştir. Stewart, tüccarları sert eleştirisi, yerleşik dine karşı düşmanlığı ve "ulusal önyargı" ya da milliyetçilik konusundaki hor görmesi gibi Smith'in politik olarak yıkıcı olduğu anları küçümsemiştir. Aslında Stewart, *Milletlerin Zenginliği* kitabındaki "en önemli fikirlerden biri" olduğuna inandığı şeyleri vurgulamıştır. Bunlar: "Bir devletin en düşük seviyedeki barbarlıktan kurtulup en yüksek derecede zenginliğe sahip olmasını sağlayacak şeyin; barış, sorunsuz toplanan vergiler, hoşgörülü bir adalet yönetimi ve geriye kalan her şeyin doğal seyrinde devam etmesi"dir.

Stewart'ın yazdığı biyografi (ilk önce 1793'te bir methiye olarak yayımlanmış, daha sonra 1794 ve 1795'te tekrar basılmıştır), İngiliz kitlelerini korkutan başlıca olayların —1789 Fransız Devrimi, ardından gelen Terör Dönemi ve hem İngiltere hem de İskoçya'da patlak veren isyan denemeleri— ardından bugünkü hâliyle ortaya çıkmıştır. İngiliz tarihçi Emma Rothschild'in gösterdiği gibi, Stewart'ın Smith'in fikirlerine dair yaptığı tasvirler bilimin otoritesini politik ekonomiye aşılamak amacıyla fikirlerinin arasından en iyilerinin seçilmesinden ibaretti. Rothschild onun politik ekonomiyi siyasi olarak tehlikeli

zamanlarda “siyasal olarak güvenli” bir mirasın inşasına katkı sağlamak amacıyla “zararsız, teknik bir tür konu” olarak tanımlamak istediğini yazıyordu. Stewart’ın çabası, Smith’in “muhafazakâr iktisat” ile olan ilişkisinin başlangıcına işaret ediyordu.

Smith çok geçmeden “ekonomi” olarak bildiğimiz “politik ekonomi bilimi”nin babası olarak ün kazanacaktı. Başlangıçta, politik ekonomi ahlâk felsefesinin bir dalıydı; politik ekonomiyi okumak, gelecekteki devlet adamlarına bir milleti zengin ve mutlu kılmanın ilkelerini sunuyordu. 1780’lerden 19. yüzyılın ortalarına kadar, *Milletlerin Zenginliği* genellikle ABD’deki politik ekonomi derslerinde ders kitabı olarak kullanılmıştır. Politik ekonomi üzerine yeni ders kitapları ve incelemeler yayımlandığında bile, 19. yüzyıldan kalma Amerikalı bir akademisyenin sözleriyle bu kitap ya da incelemeler sık sık “Politik Ekonomi Bilimi’ndeki standart tez” ile karşılaştırılıyordu.

Bu kurucu baba olma durumu (Smith’in fikirlerinin sıfır noktası kabul edilmesi) Smith’in fikirlerini çok daha ileriye taşıdı. Politika onun fikirlerinin —ve genel olarak ekonomi fikirlerinin— denendiği, sınandığı ya da kullanılacağı yeni bir alan oldu. Politikacılar Smith’e inandıkları şeyleri destekleyecek çok şey bulmuşlardı, ancak “görünmez el” henüz kapitalizmin sloganı hâline gelmemişti.

ABD’de kongre üyeleri, düzenlemeler üzerindeki konumlarını güçlendirmek için Smith’in fikirlerine başvurdular. 1824’te Güney Carolinalı George McDuffie, serbest ticaret konusundaki tutumunu, politik ekonomi dünyasını aydınlatmak için modern zamanların insanlarından daha fazlasını yapan Adam Smith’e atıfta bulunarak savundu. Çünkü o, bilimin kurucusuydu. 19. yüzyılın ikinci yarısında, Smith, “serbest ticaretin öncüsü” (hatta havarisi) olarak nitelendiriliyordu. Yerli sanayiyi koruma politikalarını savunanlar bile çoğu zaman sadece meşruiyetlerini kırmak için yaklaştıkları fikirlerinin cazibesine kapıldılar. Bir kongre üyesi 1859’da “Korumanın temel hedefi yerel ticareti geliştirmektir ve bunun içinde serbest ticaretin havarisi Adam Smith’in onayı vardır” diye bir ifade kullandı

Adam Smith Heykeli, Edinburgh, Scotland, 2019. Fotoğraf: Bradley Hebdon via Fine Art America.

Bugün bizler için Smith’in isminin ve fikirlerinin sloganlaştırılmasında belki de en tanınmış ifade “görünmez el”’dir. Görünmez El’in politik bir (meşhur) slogan olarak popülerleşmesi, Milton Friedman’ın önde gelen üyelerinden olduğu 20.yy ortalarında ve sonlarında yükselen bir hareket olan Şikago Okulu’ndan ileri gelir. Smith’in görünmez el metaforu, Friedman’ın halka dönük çalışmalarının çoğunda, kullanılan temalar, televizyon şovları, kamusal tartışmalar, konuşmalar ve çok satan kitaplar için merkezi bir temaydı. 1977’de Friedman, kullanılan fiyat sistemini temsil eden görünmez eli “Her biri kendi hedeflerini gerçekleştiren gönüllü milyonlarca insanın, hareketlerini; merkezi bir yön olmadan, bir fiyat sistemi üzerinden koordine edebilme şekli” olarak tarif etmiştir. Bu görüş *Milletlerin Zenginliği*’ni “bilimsel ekonominin başlangıcı olarak” göstermektedir. Dahası, Friedman, Smith’i Amerikan kuruluş değerleri ile de ilişkilendirmiştir. Thomas Jefferson’ın Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, 1988’de Friedman’a göre Smith’in *Milletlerin Zenginliği*’nin “politik bir ikizi”ydi ve ekonomik özgürlük Amerika’da politik özgürlük için bir ön şart hâline gelmiştir.

Popüler hayal gücünde, Smith’in görünmez eli, Friedman’ın muhafazakâr ekonomik gündemiyle o kadar güçlü bir şekilde ilişkilendirildi ki, birçok bilim insanı aksini savunsa da insanlar genellikle Smith’in kast ettiği şeyin bu olduğunu var saydılar.

Aslında, Smith’in kim olduğunu, neyi temsil ettiğini — farklı amaçlar için farklı zamanlarda farklı amaçlar için yazıp tartışan farklı insanlar tarafından tekrar tekrar keşfedildiğini unutmak kolaydır. Smith’in geçmiş yorumlarını ve kullanımlarını antika, yüzeysel, yanıltıcı veya yanlış olarak reddetmek cazip olabilir. Ancak, bu yorumlar onu nasıl ve niçin okuduğumuz hakkında da bir şeyler ortaya koyuyor. Smith’in değeri her zaman politik olmuştur ve bu değer çoğu zaman politikleştirilmiştir. Ancak bu değerin büyük kısmı, keşfettiği bilimin tarafsızlığı ve nesnelliği hakkındaki varsayımlardan kaynaklanmaktadır. Bu varsayımlar, okurlarının daha sonra kendisine yansıttığı var sayımlardır. Smith, şüphesiz bir bilim insanıydı ancak onun “insan bilimi” (David Hume’un deyişiyle) değersiz değildi. Aynı zamanda, bilimini —özgürlük, eşitlik, büyüme vb.— tek bir normatif değerin objektifiyle okumaktan sakınmalıyız.

Adam Smith’in çalışmaları önemini hâlâ koruyor zira bir piyasa toplumunun değerlerini belirleme ve anlama, piyasanın benzersiz güçlerinden faydalanma ve en kötü insani dürtüleri hafifletme ihtiyacımız da hâlâ geçen iki yüzyılda olduğu kadar önemlidir. Ekonomik fikirler muazzam bir güç taşıdıklarından dolayı dünyayı ordular ve donanmalar kadar değiştirmişlerdir. Smith’in düşüncesinin olağanüstü genişliği ve karmaşıklığı bize ekonomik düşünceyi ahlaki ve politik kararlardan ayırmanın imkânsız olduğunu hatırlatır.